

HOOFSTUK 3

Speltherapeutiese tegnieke vanuit `n gestaltbenadering om emosionele intelligensievaardighede aan kleuters oor te dra

3.1 Inleiding

In hoofstuk twee van hierdie studie is daar gefokus op die kleuter in sy/haar pre-primêre kleuterfase van ontwikkeling. Daar is `n uiteensetting gebied van die aspekte wat die emosionele bevoegdheidskomponente van die kleuter se emosionele intelligensie beïnvloed. Aspekte aangaande die ontwikkeling van die kleuter se emosionele intelligensie en riglyne waarvolgens die kleuters se emosionele intelligensievlak aan moet voldoen, is bespreek. Waardevolle insigte wat by kleuters tuisgebring kan word, dui op die belangrikheid om hulle emosionele intelligensie te ontwikkel. Daar is gewys op die bydrae wat `n speelgroep kan lewer tot die ontwikkeling van die kleuter se emosionele intelligensievaardighede.

In hierdie hoofstuk word daar kortliks aandag gegee aan die gestaltbenadering en speltherapeutiese tegnieke benodig om emosionele intelligensievaardighede by kleuters aan te leer. Die doel is om vanuit die gestaltbenadering en speltherapeutiese tegnieke die kleuters se emosionele intelligensievaardighede te verhoog. Die kleuters groei en ontwikkel vaardighede sodat hulle optimaal kan funksioneer op hul pad na verantwoordelike en produktiewe volwassewording.

3.2 Die gestaltbenadering

Gestaltherapie is op die uitgangspunt gebaseer dat alle individue hulle eie wyse van lewe vind, en persoonlik verantwoordelikheid daarvoor neem. Oaklander (1988:288) meen dat gestalttherapie die geleentheid aan die kleuter bied om bewus te word van hoe hy/sy met ander interaksie het, verantwoordelikheid daarvoor neem en met die nuwe gedragreëls kan eksperimenteer. Deur bewustheid van die holistiese self in al die aspekte wat ook die emosionele insluit en behoeftes in die hier-en-nou, kom die kleuter in kontak en raak hulle bewus van eie kontakgrensversteurings. Die kleuter begin dan verantwoordelikheid vir

homself/haarself neem, en kom tot selfregulering, wat integrasie van polariteite behels, en homeostase. Daar moet dus gepoog word om die kleuter se gewaarwordings van sy/haar ervarings in totaliteit aan te spreek, wat hom/haar kan bemagtig en tot selfaktualisering aanleiding kan gee. Gestaltterapie verteenwoordig `n terapeutiese benadering wat klem lê op die totaliteit van die menswees, met spesifieke fokus op menslike groei tot homeostase, bewuswording, sensoriese en emosionele kontak en bewustheid, verantwoordelikhedsneming en selfondersteuning by die kleuter. (Vergelyk Geldard & Geldard, 2002:28-29; Blom, 2004b:19-41; Thompson & Rudolph, 2000:165; Corey, 1995:296.)

“Awareness of needs, self-knowledge and self-acceptance and the ability to exercise choices and to take responsibility for these are also regarded as important skills which children should master regarding their emotional intelligence” (Blom, 2004b:51). Die terapeutiese program wat in hierdie studie gebruik is, is deur Blom et al. (2004:16-48); Blom se werkboeke (2004a) ontwikkel vir die kind in sy middelkinderjare. Blom se program is `n gestaltterapeutiese hulpprogram wat ontwikkel is om emosionele intelligensievaardighede by kleuters aan te leer.

3.3 Die betekenis van speel vir die kleuter

Speel het die volgende betekenis aldus die HAT (2000 808): “dit is wanneer iets gedoen word om jou aangenaam mee besig te hou, veral vir kinders, vir vermaak. Spel is die handeling van speel, speelbedrywighede tot vermaak, vir ontspanning.”

In spelsituasies ondersoek en ontdek die kleuter nuwe dinge. Spel bied ook aan kleuters die geleentheid om nuutverworwe vaardighede soos teken en taalvaardighede binne hulle ontwikkelingsfase te oefen. Deur middel van spel kan kleuters hul bekwaamhede oefen. Botha et al. (2001:268) sê verder dat spel geleenthede aan kleuters bied sodat nuwe maniere om voorwerpe te gebruik, ontwikkel kan word. Kleuters moet dus toegelaat word om te speel ten einde hulle ontwikkeling te bevorder.

Speel kan as `n tweeledige aktiwiteit gesien word:

- as werk, waarin die kleuter poog om die reëls en regulasies in die volwasse wêreld

te verstaan; of

- as spel, om te speel vir vermaak (Swanepoel, 2004:127).

Verder is dit die mening van Botha et al. (2001:303) dat spel een van die belangrikste wyses is waarop sosiale interaksie tydens die kleuterjare plaasvind. Deur spel word die kleuter in staat gestel om te kommunikeer en sodoende op verbale en nie-verbale wyse uitdrukking aan hul behoeftes, voor- en afkeure en emosies te gee. Die kleuter hanteer probleme deur sy/haar spel, leer sy/haar eie gevoelens ken asook wyses hoe om hierdie gevoelens te hanteer. Speel word deur Hart, Mather, Slack & Powell (1992:144) gesien as een van die kragtigste en effektiwste wyses waarop 'n kleuter spanning verminder, deurdat dit die kleuter toelaat om hom/haarself te distansieer van die bron van spanning.

Spel vervul volgens Du Toit & Kruger (1991:15) belangrike funksies binne die kleuter se bestaanswêreld:

- die kleuter kry 'n geleentheid om fisieke kontak met ander te maak;
- die kleuter ontwikkel selfvertroue om verskillende rolle te vertolk en om sosiale vaardighede te bemeester;
- die kleuter leer om met ander te kompeteer;
- die kleuter kry 'n geleentheid om sy/haar energie te benut;
- die kleuter raak op sosiaal aanvaarbare wyse van sy/haar aggressie ontslae; en
- die kleuter kry 'n geleentheid om spontaneïteit en verbeelding te stimuleer.

Volgens Blom (2000:138) blyk dit dat spel 'n belangrike rol speel ten opsigte van die kleuter se totale ontwikkeling; dit is die fisiese, kognitiewe, affektiewe, morele en sosiale ontwikkeling. Dit kom voor dat spel funksies ten opsigte van die emosionele bevoegdheidskomponente van die kleuter se emosionele intelligensie behoort te hê. Indien die kleuter dus die geleentheid om te speel ontnem word, behoort dit in totaliteit 'n negatiewe impak op sy/haar ontwikkeling, asook sy/haar emosionele intelligensie te hê. Aangesien spel dus so 'n belangrike rol speel in die kleuter se lewe, kan dit dus effektief benut word om vaardighede ten opsigte van sy/haar emosionele bevoegdheidskomponente

te bekom en te bevorder. Die mening van Rambeau (2005:1) is dat: “play is for children what work is for adults.”

3.4 Speltherapie

Speltherapie is `n natuurlike medium waardeur kleuters hulle kan uitdruk. Axline (1994:2) omskryf speltherapie as `n geleentheid vir `n kleuter om op `n natuurlike wyse gevoelens en probleme uit te speel. Speltherapie is dus `n middel tot `n doel wat vir die kleuter die geleentheid bied om diep emosionele uitdrukkings op `n natuurlike en nie-bedreigende wyse uit te speel. Dit gee weer aanleiding tot bewustheid van gevoelens en die konstruktiewe hantering daarvan. Kleuters beskik nie oor die nodige taalvaardighede of verwysingsraamwerk om `n onderhoud te voer of sy/haar lewensomstandighede te verbaliseer, nie. Dus word speltherapie as `n natuurlike kommunikasiemedium beskou, ten einde die kleuter binne sy/haar eie kommunikasiemedium, naamlik spel, te help om sy/haar gestalt in balans te bring (Swanepoel, 1999:14; Thompson & Rudolph, 2000:87).

Volgens Landreth (1991:83) dien speltherapie as `n geleentheid waar die kleuter kans kry om die intensiteit van sy/haar gevoelens in die teenwoordigheid van `n aanvaarde volwassene uit te speel. Kleuters leer dat hulle gevoelens aanvaarbaar is, en om meer oop te wees in die uitdrukking daarvan. Die grootste waarde van speltherapie lê daarin dat `n kleuter op sy/haar vlak ontmoet word, en binne sy/haar vermoëns kan kommunikeer (Petr, 1998:227).

Spel binne die terapeutiese proses kan volgens Van der Merwe (1996:108-148) die volgende vorme aanneem:

- Skeppende spel soos tekeninge, klei en sandspel.
Die waarde van die spel is dat dit kommunikasie verhoog tussen die terapeut en die kleuter. Dit het ook assesseringswaarde vir die terapeut.
- Bibliospel soos kinderverhale.
Hierdie vorm van spel se groot waarde lê daarin dat dit geleentheid vir emosionele ontlasting skep. Dit bied `n simboliese wêreld waardeur gevoelens gemanipuleer word. Modelle word geskep waarmee die kleuter hom/haar kan identifiseer.

Alternatiewe waarvolgens probleme hanteer word, word gebied. Die kleuter kry geleentheid om op emosionele afstand na homself/haarself te kyk.

- Gedramatiseerde spel soos sosiodrama en rollespel.

Hier word aktiwiteite benut om met speelgoed soos poppe, handpoppe, speeltelefone en ander speelgoed drama en rollespel te speel. Die aktiwiteite bied geleentheid vir die kleuters vir openbaring van hul gevoelens. Die spel het assesseringswaarde vir die terapeut. Gevoelens en gebeure kan by wyse van aksie uitgebeeld word en die kleuter kan ook as toeskouer optree, waardeur eie gedrag waargeneem kan word.

Samevattend hou spel binne die terapeutiese opset die volgende voordele in:

- spel kan vir eksplorاسie, evaluering en assessering benut word;
- spel is funksioneel in die vestiging van `n terapeutiese verhouding;
- spel kan die kleuter op sy/haar gemak stel;
- spel bied aan die kleuter die geleentheid om van die werklikheid te ontsnap;
- spel bied `n veilige emosionele uitlaatklep;
- spel verhoog kreatiwiteit, aangesien nuwe idees probeer kan word;
- spel dien as `n aanknopingspunt tussen die kleuter en die fasiliteerder;
- spel fasiliteer die kleuter se kommunikasie en die uitdrukking van sy gevoelens;
- spel kan spontaan en plooibaar toegepas word; en
- spel is in wese vrywillig en bevat `n element van plesier.

(Vergelyk Schoeman, 1996:71; Venter, 1998:67; Blom, 2000:137; Thompson & Rudolph, 2000:374; asook Geldard & Geldard, 2002:147.)

3.5 Terapeutiese spel as hulpmiddel ter bevordering van emosionele intelligensie

Kleuters spandeer die meeste van hul tyd gedurende elke dag se roetine en rituele, deur te speel in die een of ander vorm daarvan. Speel is eie aan kleuters en lewer `n uiters waardevolle bydra tot die kleuter se persoonlikheidsontwikkeling. Verder meen Botha et al. (2001:313) dat spel `n noodsaaklike deel van die kleuter se lewe is. Deur middel van speel leer die kleuter om met sy/haar portuurgroep saam te werk, en raak hy/sy ook bewus van samelewingsreëls en verantwoordelikhede in `n groep.

Alle speelaktiwiteite voorsien die kleuter van die moontlikheid om sukses te beleef, en stimuleer dus die ontwikkeling van sy/haar selfkonsep. Deur speel verkry die kleuter die geleentheid om woede, frustrasie en vreugde (asook ander positiewe en negatiewe gevoelens) te verwerk. Deurdat die kleuter sy innerlike konflikte oplos, kan hy/sy vertrou in hom/haarself en ander verkry. Die kleuter benut dus speel om bemeesting oor sy/haar omgewing te verkry (Swanepoel, 2004:136).

Die kleutertydperk is die belangrikste fase vir die aanleer en vorming van positiewe verhoudings met ander. Volgens Landreth (1991:262) is speelgoed kleuters se woorde en speel hulle taal. Die kleuter kan dus deur middel van spel op 'n sosiaal aanvaarbare wyse kontak met sy/haar omgewing maak. Namate die kleuter ontwikkel, verander sy/haar spelpatrone.

Klem word deur Louw et al. (2001:304) daarop gelê dat spel 'n kleuter se emosionele welsyn en ontwikkeling bevorder:

- omdat dit genot verskaf;
- 'n gevoel van bemeesting bevorder;
- identifisering en uitdrukking van gevoelens bevorder; en
- ook terapeutiese waarde het.

3.6 Tegnieke van spel terapie

Verskeie tegnieke kan gebruik word tydens speltherapie sessies. Die tegnieke wat in die afdeling bespreek word, is deur die navorser gebruik om die emosionele intelligensievaardigheidsprogram van Blom et al. (2004:16-46) asook Blom (2004a werkboeke) aan die agt kleuters wat by die studie betrokke is, oor te dra.

3.6.1 Bordspeletjies

Volgens Oaklander (1988:171) en Geldard & Geldard (2002:156) kan bordspeletjies suksesvol benut word by die aanleer van sosiale vaardighede. Probleme wat tydens spel ervaar word, is onder andere om te speel sonder om te kul, om elke deelnemer 'n regmatige kans tot deelname te gee en om te aanvaar dat ander soms wen. Bordspeletjies

bied die leergeleentheid dat elke deelnemer vir homself/haarself verantwoordelik is en die gevolge van sy/haar aksies moet aanvaar. Bordspeletjies dra by tot samewerking, wedersydse vertrouwe en beplanning (Van der Merwe, 1996:102). Bordspel meen Petr (1998:227) is `n goeie tegniek om vir `n kleuter sosiale vaardighede soos kommunikasie, self-dissipline, frustrasietoleransie en die voltooiing van take aan te leer.

Die mening van Schoeman (1996:38) is dat die kleuter in hom/haarself moet glo en bereid wees om kanse te waag. Die waag van kanse beteken soms om te verloor. Die kleuter kan `n waardevolle lewensles leer, naamlik dat hy/sy uit hul foute kan leer en dat niemand hom/haar vir sy/haar mislukkings kan blameer nie.

3.6.2 Fantasiestories

Fantasiestories wat aan die kleuter voorgelees word, kan oor omstandighede waarmee hy/sy bekend is, eienskappe waarmee hy/sy kan identifiseer en dit wat sy/haar emosionele intelligensievaardighede bevorder, handel. Fantasiestories as tegniek hou die volgende voordele in: (Vergelyk Schoeman, 1996:90; Gillis, 1994:139-174; Thompson & Rudolph, 2000:171.)

- die kleuter leer alternatiewe probleemoplossende vaardighede aan, wat nie teenstrydig met sosiale en emosionele reëls en norme is nie;
- ontwikkel positiewe en konstruktiewe denke;
- die kleuter identifiseer met karakters wat respek teenoor ander openbaar;
- boodskappe van hoop, teleurstelling en deursettingsvermoë word onbewustelik gestoor; en
- karakters se gedrag, gevoelens, denke, verhoudings, oorsake en gevolge kan bespreek word wat lei tot bewustheid en insig by die kleuter.

Verder meen Oaklander (1988:12-53) dat daar baie verskillende soorte fantasiemateriaal is soos byvoorbeeld: voetverf, vingerverf, vrye tekeninge, prente, skrabbel, roosboomtegniek, en stories. Kaduson & Schaefer (1997:17-50) gee interessante metodes van fantasiespeletjies soos “the feeling word game” waardeur kleuters veral uitdrukking aan hulle gevoelens kan gee. “Storytelling with objects” het ten doel dat die storie vertel word

waardeer gevoelens vasgelê word en die terug vertel van die storie vir kleuters die gevolge kan weergee en leer. Verder word gemeen dat: “this type of work is therapeutic for children as it causes them to begin to reason and identify their feelings” (Kaduson & Schaefer, 1997:17).

3.6.3 Handpoppe

Die benutting van gedramatiseerde spel bied aan die kleuter `n geleentheid tot spontane, nie-bedreigende openbaring en uitdrukking van eie gevoelens, wense en gedagtes by wyse van toneelspel en fantasie. Die voordele van gedramatiseerde spel word soos volg deur Van der Merwe (1996:128) omskryf: “dramatic play, offers the child the opportunity to grow by acting out situations and dramatising in a safe, non-threatening environment.”

Volgens Geldard & Geldard (2002:140) raak die kleuter deur handpopspel betrokke by die dialoog van die storie. Die kleuter maak makliker `n verbintenis tussen sy/haar eie ervarings en dié van die handpop en begin terselfdertyd gesels oor relevante aspekte. Oaklander (1988:104) brei hierop uit: “it is often easier for a child to talk through a puppet than it is to say directly what he finds difficult to express. The puppet provides distance and the child feels safer to reveal some of his innermost thoughts this way.” Navorser meen dus dat dit goeie benuttingswaarde met kleuters het vanweë hulle fantasiestadium.

3.6.4 Teken, spieëlbeeld en haiku-oefening

Die kleuter moet hom/haar van die omgewing kan onderskei om onafhanklik te funksioneer. Die mening van Schoeman (1996:67) is dat die bewustheid van die self gefasiliteer word deur die kleuter wat homself/haarself teken. Deur in polariteite te werk, kan die kleuter gevra word om die positiewe en negatiewe karaktereenskappe van homself/haarself te identifiseer. Dit bring hom/haarself in kontak met die self en eie gevoelens wat tot insig in die projektering daarvan kan lei (Oaklander, 1988:284). Daar kan van die volgende voorbeelde gebruik gemaak word:

- die kleuter kyk na hom/haarself in die spieël en beskryf dit wat hy/sy sien en die gevoelens wat uitgebeeld word (Oaklander, 1988:284; Thompson & Rudolph, 2000:175).

- volgens Oaklander (1988:131) kan die bewustheid van die self deur middel van `n haiku-oefening bevorder word. `n Haiku-oefening is `n sinsnede wat hardop voorgelees word, waarna die kleuter spontane bewegings uitvoer. Hierdie bewegings moet die woorde wat hy gehoor het, veronderstel. Byvoorbeeld: “die dogtertjie wat bly is, dans soos die reëndruppeltjies”.
- “The Outline drawings of boys and girls” word gebruik: “as a vehicle for the child’s entry into his or her emotional experience and has application both with children who have the grasp and ownership of their emotions, as well as for those children for whom feelings are still unknown territory”, is die mening van Turner (in Kaduson & Schaefer, 1997:108-113).

3.6.5 Musiek

Deelname aan musiekaktiwiteite kan positiewe selfbeeldontwikkeling stimuleer. Volgens Thompson & Rudolph (2000:174) moet die skaam kleuter die aktiwiteit lei sodat sy/haar selfvertroue verbeter kan word. Met die speel van musiek en musiekinstrumente kan die kleuters hul gevoelens vasstel en weergee. Kleuters kan deur die speel van instrumente hul emosies van gelukkig, ongelukkig, kwaad, bang en hartseer openbaar. Die kleuters kan ook individueel en as groep sing. Dit word op band geneem en vir hulle teruggespeel. Video-opnames word hiervan gemaak en teruggespeel. Die kleuters hou baie daarvan; sodoende word selfbeeldontwikkeling bevorder.

3.6.6 Selfgerigte stellings

Deur middel van selfgerigte stellings kan die kleuter hom/haarself definieer (Oaklander, 1988:9). Ter aansluiting noem Thompson & Rudolph (2000:168) dat hierdie stellings die kleuter help om verantwoordelikheid vir eie gevoelens, gedagtes en gedrag te neem. Die gebruik van voornaamwoorde moet gestimuleer word. Die kleuter moet gelei word om verantwoordelikheid vir sy/haar gevoelens en gedrag te neem byvoorbeeld “ek kan nie” moet met “ek wil nie” vervang word. Oaklander (1988:95) noem dat `n direkte verbale stelling deur die kleuter self eie selfwaarde sal bevorder.

Deur die aanleer van “ek-boodskappe” leer die kleuter om te vertel presies hoe hy/sy voel. Van Jaarsveld (2003:179). Die kleuter kan byvoorbeeld wanneer sy/haar maatjie sy/haar speelgoed breek, sê dat hy/sy nie daarvan hou nie en dat dit hom/haar hartseer maak. Verder kan byvoorbeeld vir sy boetie/sussie gesê word dat hy/sy kwaad voel wanneer daar met hom/haar baklei word. Navorser meen dat die kleuters geleer moet word om die persoon se gedrag aan te spreek en nie die persoon se selfdunk nie. Dit impliseer die aanleer van “ek-boodskappe”. Dit leer ook die kleuter die verantwoordelikheid van sy/haar eie gedrag, gevoelens en denke.

3.6.7 Bemeesteringsaktiwiteite

Die kleuter moet erkenning geniet vir aktiwiteite of gedrag wat hy/sy suksesvol bemeester het, sodat sy/haar selfwaarde kan groei. Schoeman (1996:68) meen dat die fasiliteerder wat die kleuter onvoorwaardelik ondersteun en aanvaar, die kleuter se dialoog met die omgewing inisieer en eie selfaanvaarding bevorder. Applaus-applaus is volgens Thompson & Rudolph (2000:176) ’n goeie bemeesteringsstegniek vir kleuter. Die kleuters sit in ’n kring. Elke kleuter kry ’n beurt om in die middel te sit en sy/haar naam hardop te sê waarop die res van die groep so hard as moontlik handeklap en bravo roep.

’n Verdere bemeesteringsstegniek volgens navorser is die gebruik van ’n tasbare simbool soos die druk van stempels, sterretjies of kroontjie wat op die kleuters se koppe geplaas word. Deur die kleuters te vra om spesiale take te doen, laat ’n kleuter in beheer voel.

3.6.8 Projeksietegnieke: klei, verfwerk en tekeninge

Vir die introvert en kleuter wat nie verbaal aktief is nie, kan klei as ’n skakel tot verbale uitdrukking dien. Dit gee aan die kleuter selfvertroue en ’n gevoel van beheer en mag kan ervaar word wanneer die klei hanteer word. Die kleuter kan sy/haar skepping verander of vernietig. Aangesien daar nie reëls is nie, kan daar nie foute begaan word nie. Die besef dat klei vormbaar is en dat die kleuter in beheer daarvan is, dien as motivering om gevoelens te hanteer of te verander. (Vergelyk Oaklander, 1988:67; Schoeman & Van der Merwe, 1996:147; Geldard & Geldard, 2002:120.)

Deur die benutting van klei is die kleuters gevra om gesiggies te maak waarin emosies uitgedruk kon word. `n Verdere tegniek met klei is om “the feelings tree” van Meagher (in Kaduson & Schaefer 1997:125) te maak, sodat gevoelens (hartseer, gelukkig, bang, en kwaad) bespreek kon word.

Volgens navorser is teken seker een van die mees gewildste kinderaktiwiteite. Die terapeutiese waarde daarvan moet egter nie onderskat word nie. Tekeninge en verfwerk met al die baie verskillende tegnieke daaraan verbonde, gee vir die kleuters geleenthede om hulleself uit te druk. `n Kleuter heg baie waarde aan sy/haar tekeninge en kunswerke en wil dit beleef dat daar waarde aan sy/haar werk geheg word. Hulle is baie trots daarop en kommunikeer daarmee. In die terapeutiese verhouding kry die kleuter die geleentheid om sy/haar gevoelens en belewenisse van gebeure daarmee, uit te druk en te verbaliseer. (Vergelyk Geldard & Geldard, 2002:120; Thompson & Rudolph, 2000:175; Gillis, 1994:98; Oaklander, 1988:45-50.)

3.6.9 Vertroeteling

Wanneer die kleuter aktiwiteite doen wat vir hom/haar aangenaam is en dit hom/haar positief oor hom/haarself laat voel, kan `n gevoel van mag en beheer ontstaan. Die kleuter sal nie van die eksterne omgewing afhanklik wees om hom/haar goed te laat voel nie, aangesien hy/sy hom/haarself kan onderhou om integrasie te ervaar (Yssel, 1999:157).

Die skep van `n veilige plekkie deur fantasievlugte kan vir die kleuter baie gerusstellend wees, waar hy/sy vertroeteling jeens die self kan aanleer. `n Veilige plek kan `n plek in hulle lewe wees waar hulle glad nie bang is nie en waar niemand hulle kan seermaak nie.

Om te weet waarvan elke kleuter hou of wat elke kleuter verkies om hom/haarself mee te vertroetel word bespreek. Daar kan met die laaste sessie `n uitstappie gereël word waar tydens roomys geëet word. Elke kleuter dra met trots sy eie gemaakte “jy is spesiaal”-kaartjie. As groep word dié vertroeteling geniet.

3.7 Rol en vaardighede van die gestaltherapeut

Die gestaltherapeut se rol om te verseker dat die emosionele intelligensievaardighede aan die kleuter suksesvol oorgedra word, is van kardinale belang. Daarom word daar in hierdie afdeling die rol en vaardighede van die terapeut bespreek wat sal verseker dat intervensie by die kleuters suksesvol sal wees.

3.7.1 Vertroulikheid

Vertroulikheid is `n belangrike komponent wat deel moet uitmaak van die terapie. Die uitgangspunt van Schoeman (1996:30) is dat daar eers `n basiese vertrouensverhouding tussen terapeut en kleuter geskep moet word waar die kleuter die terapeut as sy/haar vriend sien, voordat enige suksesvolle terapie kan plaasvind. Geldard & Geldard (2002:8) wys daarop dat die kleuter binne `n veilige omgewing vry sal wees om sowel sy/haar positiewe as sy/haar negatiewe gevoelens volledig uit te druk.

3.7.2 In kontak met self wees

Dit is duidelik dat die taak van die terapeut baie veelvoudig en intens is, en daarom moet `n goeie gestaltherapeut in kontak met hom/haarself wees in terme van eie houding jeens kleuters (Egan, 1998:17). Blom (2004a:4) se mening is dat die terapeut toegerus moet wees om:

- te verstaan wat die konsep van emosionele intelligensie impliseer; en
- deur middel van leeswerk en praktiese oefeninge basiese vaardighede te bekom sodat beide terapeut en die kleuters met wie gewerk word, se emosionele intelligensievaardighede bevorder kan word.

3.7.3 Reflektiewe kommunikasie

Die vaardigheid van reflektiewe kommunikasie beteken nie om vrae te vra of antwoorde te voorsien nie. Volgens Blom (2004a:18) sluit dit die volgende in:

- om te reageer op die kleuter se emosies op `n wyse wat sensitiwiteit, begrip en aanvaarding kommunikeer;
- dit gee `n boodskap aan die kleuter dat hy/sy emosies aanvaar word;

- dit behels dat 'n tentatiewe stelling aan die kleuter gemaak word, waarin 'n emosie wat die kleuter moontlik ervaar aan die hom/haar ge verbaliseer word; en
- reflektering is dus die vaardigheid waardeur bekragtiging plaasvind.

3.7.4 Bekragtiging

Bekragtiging beteken om emosies van andere te aanvaar, te begryp en te vertroetel. Blom (2004a:18) meen dit sluit onder andere die volgende in:

- die aanvaarding van die ander persoon se emosies;
- die identifisering van die kleuter se emosies;
- om aan te bied om te luister;
- hulp aan die kleuter om sy/haar emosies te benoem; en
- die toon van 'n aanvaardende en nie-veroordelende gesindheid teenoor die kleuter se emosies.

3.7.5 Stel van grense

Die stel van verskillende grense soos tydgrense, grense ten opsigte van speelgoed, gedrag, ander persone, veiligheid en morele grense is nodig. Volgens Landreth (1991:154) kan 'n kleuter nie veilig voel in 'n verhouding wat geen beperkings of grense bevat nie.

Die kleuter moet duidelik verstaan dat sy/haar gedrag en nie sy/haar emosies probleme kan veroorsaak. Gottman et al. (1997:102) konstateer: "if we tell a child she has a right to her feelings- but there may be better ways to express those feelings, the child is left with her character, her sense of self-esteem, intact."

3.7.6 Ondersteuning en empatie

Die gestaltterapeut moet nie eie interpretasies maak nie, maar moet deur die kleuter gelei word. Die kleuter moet eerder gehelp word om eie insig te ontwikkel en dit dan te integreer. Ondersteuning en empatiese begrip is kardinale vaardighede van emosionele intelligensievaardighede. Die terapeut moet bedag wees op alle aspekte van die kleuter se gedrag en gevoelens (Oaklander, 1988:290). Die kleuter moet aangemoedig word om self verantwoordelikheid te neem vir sy/haar eie bewustheidsvlakke, terwyl die terapeut 'n

aktiewe rol speel in die skepping van geleenthede waar die kleuter sy/haar eie hulpbronne kan benut (Egan, 1998:40).

3.7.7 Atmosfeer

Tegniese word deur die terapeut benut om die kleuter te help om sy/haar ondervindinge te intensifiseer, en bedag te wees op boodskappe van die liggaam aan die liggaam. Daar moet `n atmosfeer geskep word wat die proses kan fasiliteer waarin betekenis deur die kleuter self gegee kan word, byvoorbeeld aan `n kleiprojeksie (Shaffer & Galinsky in Swanepoel, 1999:47). Verder is Schoeman (1996:176) van mening dat kleuters heeltemal daartoe in staat is om te leer hoe om gevoelens te hanteer as die terapeut hulle die aanmoediging en geleentheid bied.

3.7.8 Luister

Die mening van Schoeman (1996:176) is dat dit belangrik is dat die terapeut die kleuter se gevoelens erken deur op te som wat hy/sy by die kleuter hoor. Hierdeur weet die kleuter dat die terapeut na hom/haar luister, en dit gee dan die vrymoedigheid om dit wat pla, verder te bespreek. Die terapeut moet versigtig luister en bewus wees van die kleuter se liggaamshouding en ag gee op nie-verbale boodskappe.

Verder meen Egan (1998:16) dat dit dus belangrik is dat die kleuter se intense gevoelens onvoorwaardelik aanvaar word. `n Atmosfeer van emosionele veiligheid moet geskep word en die kleuter moet die geleentheid gebied word om bewustheid van sy/haar gevoelens te bereik, dit te aanvaar, te erken en te besit. Sodoende kan die kleuter begelei word tot beter ontwikkeling en die verhoging van emosionele intelligensievaardighede.

3.8 `n Emosionele intelligensievaardigheidsprogram vir kleuters in `n speelgroep

Die emosionele intelligensievaardigheidsprogram van Blom et al. (2004:16-48); asook Blom (2004a) is vir die kleuters in die speelgroep aangebied. Lemerise & Dodge in Bar-On & Parker (2000:600) is van mening dat: “the preschool period is a time when greater demands are placed on children by family and peers to regulate their emotions and to express them in socially constructive ways.”

Emosionele intelligensie volgens Blom (2004a:7) bestaan uit verskillende komponente, naamlik persoonlike en interpersoonlike komponente. Persoonlike komponente verwys na aspekte wat te doen het met die kleuter se emosionele verhouding met hom/haarself, dus selfbewussyn en emosionele bestuur. Terwyl interpersoonlike komponente verwys na aspekte verwys wat te doen het met die kleuter se emosionele verhouding met andere soos empatie en die bestuur van andere se emosies.

3.8.1 Selfbewussyn

Selfbewussyn impliseer volle bewussyn van jou eie gedrag, denke, gevoelens, fisiese ervaringe en geestelike aspekte, asook om bewus te wees van enige struikelblokke wat dit belemmer (Blom, 2004a:8; Oaklander, 1988:122).

Die siening van Yontef & Simkin (in Venter, 1998:23) is dat: “self awareness is the process of being in vigilante contact with the most important event in the individual/environmental field with sensormotor, emotional, cognitive and energetic support.”

Blom (2004a:8) se mening is dat selfbewussyn die heel basiese komponent van emosionele intelligensie is en dat hierdie vaardighede aangeleer kan word. `n Kleuter wat nie bewus is van wat hy/sy byvoorbeeld voel nie, sal ook nie hierdie emosie kan bestuur nie. Daarom is dit belangrik dat kleuters eers die vaardigheid bekom om bewus te wees van hulle emosies, sterk en swakpunte van hulle emosies, voordat hulle vaardighede kan aanleer om hierdie emosies te bestuur.

Vir die bevordering van selfbewussyn meen Blom (2004a:8) dat die volgende vaardighede nodig is:

- die vaardigheid om emosies te identifiseer aan die hand van liggaamlike leidrade, emosies en gedagtes;
- vaardigheid om emosies korrek te benoem, asook om redes vir emosies te kan aanvoer;
- om oor `n emosionele woordeskat te beskik;

- om teenstrydige emosies soos die ervaring van liefde en woede op dieselfde tydstip te begryp;
- bewussyn van eie behoeftes en wyses om dit te bevredig; en
- selfkennis en kennis van eie sterktes en beperkinge van emosionele vaardighede.

Hierdie vaardighede dien as die kriteria waarvolgens die kleuters voor en na intervensie geëvalueer word.

Volgens Blom (2004a:11); Blom (2004b:95) word die volgende vlakke van bewussyn verkry: (Vergelyk 2.4.5.) Dit is belangrik om vas te stel op watter vlak 'n kleuter funksioneer sodat die kleuter se optredes beter verstaan kan word. Kleuters kan ook in verskillende omstandighede op verskillende vlakke funksioneer.

3.8.2 Emosionele bestuur en beheer

Emosionele bestuur impliseer dat daar oor kennis beskik word oor wanneer om emosies eerlik uit te druk en wanneer om die uitdrukking van emosies te onderdruk of selfs te verander, afhangende van die omstandighede en hoe belangrik dit vir die individu is om sy emosies te kan uitdruk (Blom, 2004a:13).

Vaardighede wat deur kleuters benodig word om hulle in staat te stel tot konstruktiewe emosionele bestuur en wat as kriteria by die meetinstrument dien, is die volgende:

- die vaardigheid om emosionele aksies sonder denke te bestuur;
- vaardigheid om gedragpatrone met betrekking tot die hantering van eie emosies te herken en te evalueer, ten einde meer toepaslike keuses te kan uitoefen;
- vaardigheid vir die bestuur van verskillende emosies soos woede, angstigtheid, deur geleentheid om dit uit te druk, te besit en te verbaliseer;
- die vaardigheid om keuses te kan maak oor die konstruktiewe hantering van verskillende emosies en om verantwoordelikheid daarvoor te kan neem; en
- vaardigheid tot selfspraak te beskik.

Handige stappe vir die aanleer van effektiewe strategieë om emosies te bestuur, word deur Stone-McCown (in Blom, 2004a:15) die “trumpet process” genoem en bestaan uit die volgende agt stappe:

- moedig die kleuter aan om eie emosies met terapeut te deel;
- help die kleuter om sy/haar ervaringe te ondersoek deur vrae te vra soos: hoe het ek gereageer? Hoe het ek gevoel? Wat het ek gedoen?;
- help die kleuter om patrone te herken deur te vra: Was dit my tipiese gedrag? Doen ek dit gewoonlik?;
- help die kleuter om hierdie patrone te aanvaar as sy/haar gedrag;
- oorweeg die gevolge van die gedrag deur te vra: Wat kan in my lewe gebeur as ek hiermee volhou?;
- ondersoek alternatiewe en vra byvoorbeeld: “Wat kan ek nog doen as ek kwaad word?”;
- evalueer deur byvoorbeeld te vra: “Wat sal gebeur as ek hierdie nuwe gedrag toon?”; en
- maak keuses en vra byvoorbeeld: “Noudat ek kan kies, hoe sal ek eerder maak as ek kwaad is?”

Die vaardigheid van reflektiwiteit (terugkaatsing) van kleuters se emosies is belangrik volgens Blom (2004a:16) aangesien dit:

- help om `n emosionele woordeskat te bekom;
- help om die kleuter se emosies te verstaan en te verbaliseer;
- te leer dat sy/haar emosies nie reg of verkeerd is nie; en
- uiteindelik om effektiewe hanteringstrategieë daarvoor te bekom.

Emosionele beheer sluit in die beheer van impulse wat deur emosies ontlok word en wat kan lei tot destruktiewe emosionele bestuur.

3.8.3 Empatie

Empatie is die vermoë om te onderskei tussen ander se emosies, dit te benoem en dit te bekragtig. Dit is die vermoë om andere se perspektiewe en rolle in ag te neem en die

vermoë tot emosionele responsiwiteit teenoor andere te openbaar. Volgens Feshbach (in Blom, 2004a:29) is empatie om emosie waar te neem, self te ervaar, en daarin te kan deel.

Empatie is noodsaaklik vir gesonde emosionele ontwikkeling. Singer & Singer (2002:79) meen dat: “by allowing us to experience things from another`s point of view, it helps us to negotiate compromises, to forgive others, to share, and to enjoy genuine caring.”

Verder konstateer Singer & Singer (2002:25) dat: “make-believe play the basis for developing feelings of sympathy and empathy is, and it also helps the child later in grasping the more subtle of adult`s communication. It develops the childs emotional awereness and sensitivity.”

3.8.4 Bestuur van andere se emosies

Bestuur van emosies in andere word as die mees gevorderde komponent van emosionele intelligensievaardigheid beskou. Hier word verwys na die vermoë om emosies in andere te bestuur deur negatiewe emosies te temper en positiewe emosies te bevorder. Dit moet geskied sonder om die inligting wat hierdeur voorsien word, te vergroot of te onderdruk. Verder is dit die vaardigheid om effektief met betrekking tot emosionele aspekte met andere in interaksie te tree (Blom, 2004a:29).

Vaardighede wat kleuters behoort aan te leer om empatie te kan betoon, sluit die volgende in en het ook as kriteria gedien tydens die intervensie-evaluasie:

- vaardigheid om die betekenis van verskillende gesigsuitdrukings te verstaan;
- vaardigheid om begrip te toon vir alledaagse situasies wat emosies kan ontlok;
- vaardigheid om te begryp dat ander mense ook oor opinies, intensies en gelowe beskik;
- vaardigheid om inligting in berekening te kan bring ten einde te begryp dat `n ander persoon emosioneel anders kan reageer as die kleuter self, selfs in dieselfde situasie;
- vaardigheid om emosies binne emosionele ervarings te benoem, ten einde verbaal met andere oor emosies te kommunikeer; en

- vaardigheid om andere se emosies te reflekteer en te bekragtig.

3.8.5 Terapeutiese intervensieprogram

Die onderstaande terapeutiese intervensieprogram wat gevolg word, is die program wat deur Blom et al. (2004:16-48) ontwikkel is vir laerskoolkinders se emosionele intelligensiebevordering. Dit word aangepas vir kleuters en word tesame met die program en werkboeke van Blom (2004a) van “Wisechild: Foundation for the Development of emotional intelligence in children”, in die studie gebruik. Wisechild is ’n privaat maatskappy wat gedurende 2002 tot stand gekom het en Blom is een van die direkteure. Tensy anders verwys, is onderstaande Blom se program.

Die program word skematies soos volg voorgestel:

Emosionele intelligensieprogram	Sessie
• Persoonlike komponent	
▪ Selfbewussyn	
❖ Die kleuter leer van verskillende emosies	1
❖ Instinktiwiteit	2
❖ Ek kan sê hoe ek voel	3
❖ My gevoelens is deel van my liggaam	4
❖ Ek druk my gevoelens uit	5
▪ Emosionele bestuur en beheer	
❖ Ek kan kwaad bestuur	6
❖ Dinge wat my bang maak, my grense en my eie veilige plek	7
❖ Hoe ek hartseer gevoelens bestuur en my geheime fantasievriend	8
• Interpersoonlike komponent	
▪ Empatie	
❖ Die kleuter kan bewus word van hoe iemand anders voel	9
▪ Bestuur van andere se emosies	
❖ Hoe om ander se emosies in ag te neem	10
❖ Die kleuter kan sy gevoelens voor ander mense uitdruk	11
❖ Ek weet wie ek is	12

Vorbereidingsessie

Doelstelling: voorbereiding van die kleuters vir die intervensieprogram.

Doelwitte:

- om verhoudings te bou;
- deur verduidelikings, inligting en opklaring te verskaf oor die terapeutiese program, werking en praktiese reëlins, en inhoud;
- bekendstelling van die kleuters aan die klankapparaat, video-opnames, plek en hantering van die sessies; en
- die stel van grense wat struktuur verskaf aan die terapeutiese verhouding.

Sessie 1

Die kleuter leer van verskillende emosies.

Doelwitte:

- om bewus te word van verskillende emosies;
- om bewus te word van verskillende maniere om emosies te bestuur;
- om verskillende gesigsuitdrukkings wat pas by spesifieke gevoelens te identifiseer;
- om situasies en gevoelens bymekaar te laat pas; en
- om bewus te word van die verskillende gevoelens van mense wat hulle in dieselfde situasie bevind.

Tegnieke:

- handpoppe vertel storie oor gevoelens; en
- musiekinstrumente met musiek om gevoelens uit te beeld.

Sessie 2

Instinktiwiteit: voëls kan vlieg, visse swem en net so kan mense voel.

Doelwitte:

- om kleuter se sensoriese kontakmaking te verbeter;

- om kleuter se kennis te verbeter ten opsigte van waar gevoelens vandaan kom;
- die ervaring van gevoelens in die liggaam; en
- hoe daarvan gehou word om hierdie gevoelens uit te druk.

Tegnieke:

- sensoriese kontakmaking te verbeter deur sien (kleure), smaak (suur, soet, sout) reuk (lekker, slegte reuke), gehoor (hard, sagte musiek), gevoel (sag, grof, glad);
- klei om “the feelings tree” van Meagher (in Kaduson & Schaefer 1997:125) te maak (gelukkig, kwaad, bang, hartseer) sodat gevoelens bespreek kan word;
- gesigte van gelukkig, hartseer, kwaad en bang. Bespreek die gevoelens en verbintenis met die liggaam;
- gebruikmaking van spieëls “Making Faces” in Singer & Singer (2002:79).

Sessie 3

Ek kan sê hoe ek voel.

Doelwitte:

- om kleuter se kennis van waar gevoelens ontstaan te verbreed;
- om kleuter se kennis van die gevoelservaring in hulle liggame te verbeter; en
- om kleuters se bewustheid van hoe om gevoelens uit te druk, te verbeter.

Tegnieke:

- “Let`s be animals” Spel om emosies uit te druk en vas te stel. Singer & Singer (2002:8);
- plakkate van diere. Bespreek gevoelens wat dié diere uitdruk;
- praat voortdurend met kleuters oor die feit dat keuses uitgeoefen kan word met betrekking tot die wyse waarop emosies uitgedruk word, en die gevolge van keuses;
- gevoelswoorde bespreek en aanleer (soos in De Klerk & Le Roux, 2003:26,48; Oaklander, 1998:122); en
- leer kleuters om verantwoordelikheid te neem vir die keuses wat hulle uitoefen.

Sessie 4

My gevoelens is deel van my liggaam.

Doelwitte:

- om aan kleuter te demonstreeer dat gevoelens geelies kan word in lyftaal; en
- om kleuters te help om verskillende gevoelens te koppel aan die liggaamlike uitdrukking daarvan.

Tegnieke:

- eie liggaam gebruik om liggaamshoudings van emosies te demonstreeer. “Make-believe feet” (Singer & Singer, 2002:60) spel waardeur emosies met die liggaam uitgedruk word;
- prente van liggaamshoudings wat persone kan inneem en om dit te bespreek;
- leer die kleuter dat elke emosie `n fisies kontakpunt in sy liggaam het. Praat oor waar in sy liggaam verskillende emosies ervaar word;
- prente van gebeurtenisse wat aanleiding kan gee tot verskillende gevoelens en hulle te bespreek; en
- papier met verskillende kleure verf en kwassies sodat die kleuters gevoelens kan verf en weergee.

Sessie 5

Ek druk my gevoelens uit.

Doelwit:

- om te ontdek hoe kleuters verskillende gevoelens uitdruk.

Tegniek:

- gebruik die “Outline drawings of boys and girls” tegniek om kleuters se gevoelens uit te druk en vas te stel. (Turner in Kaduson & Schaefer, 1997:108-113).

Sessie 6

Ek kan kwaad bestuur.

Doelwitte:

- om te ontdek wat kleuters kwaad maak;
- om kleuters se reaksies wanneer hulle kwaad word te bespreek;
- om kleuters vaardighede te leer hoe om kwaad positief te kan bestuur; en
- om vaardighede te bekom om kwaad op `n gepaste wyse te bestuur.

Tegnieke:

- rolspel soos byvoorbeeld twee kleuters wat oor speelgoed baklei. Bespreek die gevoelens wat as gevolg van die baklei ontstaan. Gebruik `n fotokopie van `n vulkaan en bespreek onderdrukte gevoelens wat kan uitbars;
- verduidelik aan die hand van “Balloons of anger” Horn (in Kaduson & Schaefer, 1997:250) hoe kwaad binne `n mens opgebou kan word en tot uitbarsting kan kom;
- voorbeelde van positiewe optredes van kwaadhantering bespreek; en
- negatiewe en positiewe optredes wanneer kleuter kwaad word, bespreek.

Sessie 7

Dinge wat my bang maak, my grense en my eie veilige plek.

Doelwitte:

- om te identifiseer wat kleuter bang maak;
- om kleuters se reaksies wanneer hulle bang word te bespreek;
- om kleuter bewus te maak van hulle grense;
- om kleuters te leer van reëls ten opsigte van hulle emosionele grense; en
- om maniere te identifiseer om vrees te bestuur.

Tegnieke:

- materiaal, knope, doppies, wol om eie bangmaak pop/monster te maak, asook gom en skêre;

- hantering van banggevoelens aan die hand van “bad dreams” van Agre (in Kaduson & Schaefer, 1997:7); en
- papier om eie veilige plek te teken. Musiek vir kalmering en ontspanning.

Sessie 8

Hoe ek hartseer gevoelens bestuur en my geheime fantasievriend.

Doelwitte:

- om bewus te wees van wat kleuters hartseer laat voel;
- om reaksies te bespreek as kleuters hartseer raak; en
- om maniere te identifiseer om hartseer te bestuur.

Tegnieke:

- spieëls vir elke kleuter sodat daarin gesigte van hartseer gemaak kan word waarop die bespreking van hartseer gesigte en waarom volg; en
- die maak van `n maatjie of fantasievriend met `n kous.

Sessie 9

Die kleuter kan bewus word van hoe iemand anders voel.

Doelwitte:

- om bewustheid te ontwikkel ten opsigte van ander persone se gevoelens;
- om by magte te wees om ander persone se gevoelens te herken; en
- om vaardighede te ontwikkel om ander mense se gevoelens te interpreteer.

Tegnieke:

- ou tydskifte waaruit prente gesny word. Papier waarop kleuters prente kan plak van persone wat verskillende gevoelens wys. Gom en skêre;
- bespreking van die prente en die gevoelens. Bespreek verder dat ons soms kan weet hoe ander persone voel deur wat hulle sê, maar daar is ook ander maniere om ander persone se gevoelens te herken soos gesigsuitdrukings; en

- soms steek mense hul gevoelens weg en dan moet daar na ander maniere soos na die liggaamsreaksies gekyk word. Bespreek waarom mense gevoelens probeer wegsteek.

Sessie 10

Hoe om ander se emosies in ag te neem.

Doelwit:

- om maniere te verken hoe om ander mense se emosies in ag te neem.

Tegnieke:

- vertel die storie van Thabo se eerste dag op skool, hoe dit verloop het en sy gevoelens;
- bespreek Thabo se eerste skooldag asook wenke oor hoe om ander mense se emosies in ag te neem; en
- mimiek van kleuters om emosies uit te druk voor die videokamera wat dan vir hulle teruggespeel en bespreek word.

Sessie 11

Die kleuter kan sy gevoelens voor ander mense uitdruk.

Doelwitte:

- om maniere te verken hoe iemand se ware gevoelens soms onderdruk en weggesteek word; en
- om die kleuter behulpsaam te wees om te verstaan dat daar twee teenstrydige emosies gelyktydig beleef kan word.

Tegnieke:

- gebruik die hasiehandpop om die storie te vertel, waarna sy gevoelens bespreek word;

- die kleuter se eie emosies in hulle lewens, wat hulle nodig vind om te onderdruk of weg te steek word bespreek asook die manier waarop daaraan uiting gegee word;
- “facemask” Hobday & Ollier (2002:21); en
- bespreking van die negatiewe gevolge wat voortdurende onderdrukking van gevoelens het:
  - mag wees omdat hulle nie hulp vir `n probleem kan ontvang nie; of
  - gevoelens wat gelyktydig beleef word en die verwarring wat dit vir `n kleuter kan veroorsaak.

Dit is nie verkeerd nie en hoef nie onderdruk te word nie.

Sessie 12

- Ek weet wie ek is.

Doelwit

- om kleuters te help om hulle eie sterkpunte en swakhede ten opsigte van emosionele intelligensievaardighede te verstaan en te aanvaar.

Tegnieke:

- Leen “skilpad se wonderflits” om na hulself van binne te kyk. Kyk na dit wat die kleuters van hou en nie van hou nie en hoe hulle harte die meeste van die tyd voel asook ander kleuters se sterk- en swakpunte word bespreek. “I am a winner” Hobday & Ollier (2002:120);
- Die maak van medaljes met elke kleuter se naam daarop. Leer dat elke kleuter deur God `n uniek wese geskape is en elkeen vir Hom die beste is; en
- Lees die storie: Jy is spesiaal.

Afsluitingsessie:

Die groep eet almal saam roomys by die Wimpy. Hulle dra hul eie gemaakte “jy is spesiaalkaartjies” met trots. Daar word gesels oor die sessies en dit wat die kleuters geleer het.

3.9 Samevatting

Hoofstuk drie kan dus soos volg saamgevat word:

Daar is kortliks aandag gegee aan die gestaltbenadering en spelterapeutiese tegnieke wat benodig is om emosionele intelligensievaardighede by kleuters aan te leer.

Spel is gedefinieer as iets wat aangenaam is en wat die kleuter besig hou tot sy/haar vermaak. Spel is dus `n wyse waarop die kleuter kan groei en sy/haar emosionele intelligensievaardighede kan ontwikkel.

Speltherapie is `n middel en `n doel wat vir die kleuters die geleentheid bied om diep emosionele belewenisse op `n natuurlike en nie-bedreigende wyse uit te speel. Speltherapie kan die volgende vorms aanneem:

- skeppende spel soos teken, klei en sandspel;
- bibliospel soos kinderverhale; en
- gedramatiseerde spel soos sosiodrama en rollespel.

Voordele wat spel vir die kleuter inhou, word ook uitgestip in hierdie hoofstuk.

Deur terapeutiese spel word die kleuter se emosionele intelligensie bevorder:

- deurdat dit genot verskaf;
- gevoel van bemeestering bevorder;
- dit bevorder en identifiseer die uitdrukkings van gevoelens; en
- het terapeutiese waarde.

Verskeie spelterapeutiese tegnieke is bespreek onder andere:

- bordspeletjies;
- fantasiestories;
- handpoppe;
- teken, spieëlbeeld, en haiku-oefeninge;
- musiek;

- selfgerigte stellings;
- bemeesteringsaktiwiteite;
- projeksietegnieke; en
- vertroeteling.

Die gestaltterapeut vervul `n belangrike rol in die oordra van emosionele intelligensievaardighede aan die kleuter en moet oor die volgende vaardighede beskik:

- vertrouensverhouding kan opbou;
- in kontak wees met hom/haarself;
- oor die vermoë beskik tot reflektiewe kommunikasie;
- bekragtiging – om emosies van ander te aanvaar, te begryp en te vertroetel;
- stel van grense;
- ondersteuning en empatie teenoor kleuters kan betoon;
- atmosfeer skep waarin die terapeutiese proses gefasiliteer kan word; en
- aktief luister.

Die emosionele intelligensievaardighedsprogram wat deur Blom (2004a) en Blom et. al. (2004:16-48) ontwikkel is, is gebruik in die intervensieproses. Die program bestaan uit `n persoonlike komponent en `n interpersoonlike komponent. In die persoonlike komponent is aandag geskenk aan die kleuter se selfbewussyn of sy/haar emosionele bewussyn en die bestuur en beheer van die kleuter se emosies. In die interpersoonlike komponent is empatie en die bestuur van andere se emosies bespreek. Hierdie program is aan die kleuters in twaalf afsonderlike sessie aangebied. Die doel en tegnieke wat in elke sessie gebruik is, is in die hoofstuk bespreek.

In hoofstuk vier word die data-insameling en data-assesering van die empiriese studie bespreek.